

Нар. 1933 р. в м. Левському. За освітою геолог. Прозаїк і драматург. Автор збірок оповідань і новел «В педілю ополудні», «Усе, що навколо», «Червоні слони», «Небезпечні люди», «Угору до снігових верхів», повісті «Чоловіки без краваток», романів «Роман на колесах», «Правила», «Майже любовна історія» та «Принцип».

СКРИНЬКА

У місті його знали всі; за висловом самого кмета¹, Муті був частиною чудового архітектурного ансамблю центру.

Білі й легковажно гордовиті мармурові фасади будинків граціозно, мов зброєносці, вишикувались обабіч готелю, і тут, коло блискучих скляних дверей його, під вишнево-червоним цоколем стояла скринька чистильника, схожа на витвір талановитого майстра-золотаря. Блищали натерті бронзові кутники, блищали вузьенькі розмальовані дзеркальця, струнко, мов на параді, вишикувалися щітки, біляві, русі й чорнобриві, й цю скриньку ніхто не міг обминути байдужим поглядом. А її господар, скуйовдивши кучерявого чуба, харапудився позаду всіма своїми цибатими маслаками й справляв на перехожих не менше враження: співав, виторохкував на скриньці, мов барабанник-віртуоз, і закликав клієнтуру, без особливих зусиль звеселяючи її разком давно випробуваних жартів.

Але самого Муті місто вже не хвилювало, він дивився на нього бай-

¹ Кмет — мер, голова міської ради.

дуже і так само байдуже слухав його щоденний гомін. Він мав роботу й жив, і цього йому було досить. Інколи траплялися ясні й сонячні ранки, вулиці прокидалися у передчутті свята, і тоді над білими чолами будинків виростали скелі сновидінь — блакитні, дивовижні й грандіозні, з латочкою снігу серед літа. Часом сонце не сходило, хмари звисали на дахи, сиві, примарні й мовчазні, тоді Муті вслухався в глуху незмовкнуту музику тротуарів, намагаючись із-поміж тупого човгання вирізати кроки друзів, — кроки, які пестили слух, зігріваючи душу.

Так, без особливих подій і загалом звичайні минали дні аж до того так само звичайного ранку, коли в готелі з'явився електрочистильник.

— Муті, — сказав швейцар, — наскільки я второпав, тобі вже тут робити нема чого. Ось поглянь...

Він увів Муті до фойє, натиснув кнопку, й круглі щітки апарата закрутились під гомін електромотора.

— Ну, що скажеш? — швейцар зітхнув і блимнув на Муті з-під козирка.

Той ще зберігав самовладання:

— Не спиши, не спиши, ще не вечір...

— Нічого тут не вигадаш! — переможно засміявся швейцар. — Нічогісінько. Хіба ти не второпав, що твоїй скриньці час на пенсію?

Циган раптом запитав:

— Дядьку, а де в нього крем? Звідкіля воно мастить?

— Крему в машині немає, — пояснив швейцар. — Нащо їй крем? Дивись! — Він устроїв черевик між щітки й-за хвилину витяг. — А дивись тепер? Ну?

Черевик блищав, але Муті крутнув головою: не те, не те. І почав доводити, що без крему — юринда, без крему, дядьку, шкіра висихає й репається, бо те-о дзижчало тобі тільки порошок обжене, та й годі, самий тільки порошок, а якщо, дядьку, в тебе в голові смалець є, то хоч круть-верть, хоч верть-круть, а на мою скриньку черевик поставиш. Так вони сперечались, аж поки й полаялися.

Швейцар був чоловік енергійний, наступного дня він поговорив з головним адміністратором, тоді пішов і до директора, й одного ранку, ледве Муті всівся під цоколем готелю, він прогнав його, прогнав рішуче й безцеремонно, бо кожен рух швейцара вже був схвалений і затверджений «нагорі».

Одного лише не передбачив енергійний швейцар, дрібного, зате вагомого факту, — друзів, яких у Муті було дуже багато. Таких численних і впливових друзів не мав сам кмет. Незабаром увесь цей апарат розкрутився, й на білий світ виникла скарга-заява: я, Мустафа такий і такий, стільки й стільки років працюю на своєму місці, тож прошу захистити мене від експропріацій з боку швейцара, бо машина вміє так, а я так, і всі це знають, з повагою — підпис.

Врешті справа дійшла до кмета, а кмет, якому стільки разів довелося ступати черевиком на блискучу скриньку, добре знав, що новий автомат не вміє ні співати, ні смішити людей, кмет сказав оті слова, якими й починалось оповідання, й докинув:

— Хай собі сидить хлопець.

Так несподіване лихо скінчилося для Муті цілковитою перемогою. Та, як свідчить народна мудрість, лихо ходить у парі, а щастя гуляє само, і коли що почнеться, то відчиняй ворота, а сам мовчи та диш. Му-

ті прислів'я не знав і воріт одчиняти не збирався, та цього разу вони відчинилися несамохіть, а допомогла йому його власна доля.

Вона зглянулася на нього в ту саму мить, коли циган сидів на вокзалі й заповняв картку тото. Вона прошепотіла йому на вухо п'ять елементарних номерів. Муті спокійно перекреслив їх розмашистими хрестиками, й за кілька днів усе місто загомоніло. Цілий тиждень тільки про це й було балачок. П'ять тисяч, що їх виграв циган, в дечіїх очах вирости до п'ятдесяти, інші ж так само просто закреслили нулик і все звели до геть образливсі для цього неймовірного везіння цифри 500. Хоча подія від того не стала менш цікавою.

Але для Муті та цікавість і пов'язані з нею балачки, здається, були найреальнішим у тій невірогідній веремії останнього тижня. Бенкет не припинявся ні вдень, ні вночі, навколо Муті було тепер безліч усілякого люду, гульбище вирувало й перекочувало з вулиці на вулицю, схоже на мандрівний цирк, і в тому було щось нереальне й химерне, мов сон. Муті так жодного разу до кінця й не протверезився, дні за ночами спершу ледве плентались, потім перемішались, бенкети й гульня знівельовали їх зовсім, і під кінець першого тижня половина легендарної суми непомітно розвіялася. Почався другий тиждень, коли Муті сягнув апогею.

В понеділок уранці він прийшов на своє робоче місце під готель, закурив стоміліметрову імпортну сигарету, яка вигідно контрастувала з чорнотою його губів, став ногою на скриньку й розглянувся. Швейцар привітав Муті здалеку, ніяково всміхнувся й пірнув назад у двері. А потому з'явилися друзі. Вони йшли неквапом, але годині о десятій поприходили всі. Прибули двоє зі скрипками і кларнетист, прийшов і Армандо з акордеоном, і коли брильянтове гайвороння циганських чубів заворохобилось на білій мармуровій площі, почали сходитися й роззяви.

На очах в усього цього люду, молодого й підтоптаного, знайомого й незнайомого, бо дехто з присутніх про Муті нічого й не чув, — відбулася перша врочиста церемонія. Двоє хлопців, так само, як і Муті, чудово вбраних і виголених, під вулканічний вибух чардашу начистили його правий черевик. Двоє інших узялися за лівий. Третя двійка дістала пліوش і вже під звуки «Беса ме мучо», в чотири руки, мов поперечною пилкою, навела блиск. Тоді, підхопивши скриньку, Муті взяв її на голову й поніс у бік річки.

Музика й овації не стихали: на мосту він зупинився, і коли загребуша тремтлива рука «першої скрипки» мало не торкнулася вуст, а розтруб кларнета роззявився просто в zenit, Муті вигукнув колоритне циганське слово з дзвінким закінченням «джос» і пошпурив скриньку.

Загриміло «ура», ляснули постріли, й мармур колон хитнувся від полегшених зітхань, а хвилиі колихнули й понесли геть символ пропахлого кремами життя Муті...

Цілу ніч після того найнервовіша частина городян перекидалася у ліжках з боку на бік, бо від лижної бази під синіми скелями, які викидали подив, чулися варіації кларнета — відоме каприччіо в досить вільному, зате вельми життєвому аранжуванні.

Так завершилася друга врочиста церемонія. І незабаром, коли з цілком зрозумілих причин капітали Муті почали незбагненно швидко танути, компанія теж, попри набуті звички й рефлексії, поступово розтала. Це сталося не враз і якимось непомітно. Вряди-годи приходив то той, то той, і тоді їх знову бачили вкупі, але ж укупі вони ходили споконвіку, отже, то нічого не означало.

Як і споконвіку, життя на мармуровій площі безжально йшло вперед, новий костюм потерся, штани на колінах випнулися. Муті часом навідувався до готелю, ставав і, спершись на кам'яний вишнево-червоний цоколь, дивився кудись понад дахи. Ясними сонячними ранками там височіли скелі, і його вабили їх сині обриси. Коли ж небо загорталось хмарами, йшов дощ і навкруги ставало сиво й сумовито, він слухав давно знайому симфонію тротуарів і підшов, добре розуміючи її глибоку філософію. Жінка; гострі жіночі підборчики штрикають під саме серце. Баба з ціпком. Неспокійні, мов цапенята, ніжки дітей. Самовпевнений чоловіга, неначе в нього все попереду. Невдатний хитрун і жевжик, — тільки по ногах і видно, що це чоловік.

Господи, куди прямують оці кроки? І для чого вони з'являються на тротуарі, коли врешті-решт мусять зникнути? І що повинні робити ми, якщо можемо гуляти цією площею, — що саме?

Так думав Муті й, викуривши сигарету-другу, повільно кудись ішов, хоч ніхто не міг би сказати куди.

Так поступово б і забули про Муті, так би він і перестав належати до гармонійного ансамбля міської площі, коли б одного ранку, звичайно ж, чудового й сонячного, під цоколем готелю не з'явилась нова скринька.

Вона аж сяjala бронзовими цвяшками та смужками, вузьенькі дзеркальця були в чудових рамочках, збоку, мов на параді, вишикувалися біляві, русі й чорнобриві щітки, а на різках здіймалися різьблені башточки — таких навіть його колишня скринька не мала.

Було вже по десятій, коли Муті з'явився на площі. Побачивши чужу скриньку, він зморщився, підійшов і став оддалік, боячись озирнутися. Муті був молодий і неодружений, але зараз його охопило якесь дивне моторошне почуття, мовби в його власний дім заліз злодій. Він зиркнув на двері, побачив швейцара за склом і самими бровами спитав, що тут відбувається. Швейцар теж мовчки стеноу плечима.

Тоді Муті підійшов ще ближче й, дослухаючись, як у жилах його один за одним конають червонокрівці, побачив аркушик, прищиплений до скриньки. Він роззявив рота, схилився й прочитав: «Муті, сідай Муті!»

За скринькою стояв стільчик — жовтий і теж новий, Муті перехопило дух, та він опанував себе, звично переступив скриньку й сів.

Грандіозні сині скелі над містом здригнулися і впали, але фасади будинків усміхалися так само дружньо й біло-мармурово, як і колись. У грудях пурхала пісня, яка вже давно була заснула. Та Муті й не пробував співати. В нього тепер не було ні голосу, ні горла; він зняв русо-косу щіточку й тихо стукнув по скринці, — єдине, на що спромігся в цю мить. А далі дістав учорашній недокурок, ніжно пом'яв його в пальцях, нахилився й заплющив очі.

Тільки вуха Муті лишалися живі. Вони слухали вічну музику минущих кроків, аби знайти серед них і вирізнити найлюбіші, ті, що стільки років нашіптували йому звуки невиспіваних слів, пестили душу й осідали в серці назавжди.
